

УДК 371.315.001.76:004-053.4

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ В ЗРІЛОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ ЗАСОБАМИ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Чумак В.В., к. психол. н.,
доцент кафедри психології

Бердянський державний педагогічний університет

У статті проаналізовано теоретичні підходи до проблеми розвитку креативності в зрілому юнацькому віці. У роботі уточнено зміст поняття «креативність», досліджено вплив психологічної концепції проблемного навчання на розвиток креативності у студентів, представлено результати експериментального дослідження, розглянуто можливість застосування нових інформаційних технологій навчання для розвитку креативності. У статті показано, що використання психологічної концепції проблемного навчання сприяє розвитку креативності і підвищенню ефективності навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: *креативність, зрілий юнацький вік, проблемне навчання, нові інформаційні технології навчання.*

В статье проанализированы теоретические подходы к изучению проблемы развития креативности в зрелом юношеском возрасте. В работе уточнено содержание понятия «креативность», исследовано влияние психологической концепции проблемного обучения на формирование креативности у студентов, представлены результаты экспериментального исследования, рассмотрена возможность применения новых информационных технологий обучения для развития креативности. В статье показано, что использование психологической концепции проблемного обучения способствует развитию креативности и повышению эффективности учебной деятельности студентов.

Ключевые слова: *креативность, зрелый юношеский возраст, проблемное обучение, новые информационные технологии обучения.*

Chumak V.V. THEORETICAL APPROACHES TO PROBLEMS OF CREATIVITY IN LATER ADOLESCENCE OF NEW INFORMATION TECHNOLOGY TRAINING

In the article theoretical approaches to the study of the problem of development of creativity in mature youth age are analyzed. The context of concept creativity is specified, the influence of psychological conception of the problem teaching on forming of creativity of students is investigated, the results of experimental research are presented, the possibility of the application the of new information technologies of teaching for the development of creativity is considered. The using of psychological conception of the problem teaching as an instrument for the development of creativity and increase of efficiency of educational activity of students is observed in the article.

Key words: *creativity, mature youth age, problem teaching, new information technologies of teaching.*

Постановка проблеми. Сучасна епоха висуває нові вимоги до особистості, здатної самостійно приймати рішення, свідомо здійснювати свій вибір, гнучко реагувати на зміни обставин. Тому перед суспільством стоять завдання сформулювати у молодого покоління позитивну життєву позицію, допомогти знайти особистісний сенс, оптимізм, уміння зберігати свою індивідуальність за будь-яких обставин. До вирішальних чинників розв'язання цих завдань слід віднести розвиток креативності на різних вікових етапах формування особистості [16, с. 2–10].

Інтерес до індивідуальних відмінностей у творчих здібностях виник у зв'язку з очевидними досягненнями в галузі тестометричних досліджень інтелекту. На початок 60-х рр. ХХ ст. вже був накопичений масштабний досвід тестування інтелекту, що, у свою чергу, поставило перед дослідниками нові питання. Зокрема, з'ясувалося, що професій-

ні і життєві успіхи зовсім не безпосередньо пов'язані з рівнем інтелекту, що обчислювався за допомогою тестів IQ. Досвід засвідчував, що люди з не дуже високим IQ виявляються здатними на неабиякі досягнення, а багато інших, чий IQ значно вище, нерідко від них відстають. Було висловлено припущення, що тут вирішальну роль відіграють якісь інші якості розуму, які не охоплені традиційним тестуванням. Оскільки зіставлення успішності вирішення проблемних ситуацій з традиційними тестами інтелекту здебільшого продемонструвало відсутність зв'язку між ними, деякі психологи дійшли висновку, що ефективність вирішення проблем залежить не від знань і навичок, вимірюваних тестами інтелекту, а від особливої здатності «використовувати подану в завданнях інформацію різними способами і в швидкому темпі». Таку здатність назвали креативністю [19, с. 112; 22, с. 160–164].

Згідно з А. Маслоу [10, с. 380], творча спрямованість особистості є вродженою, але вона втрачається більшістю людьми під впливом середовища. Вивчення творчих факторів досягнень ведеться в двох напрямках: аналіз життєвого досвіду й індивідуальних особливостей творчої особистості – особистісні фактори; аналіз творчого мислення та його продуктів – фактори креативності: чіткість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність, конструктивність при їх вирішенні.

Питання креативності як самостійної, незалежної від інтелекту якості дотепер залишається невирішеним. Не знайдені і надійні способи її виміру [23, с. 228–229].

Нині відчувається гостра суперечність між теоретичними уявленнями про психологічну природу креативності, з одного боку, та практикою від розвитку та діагностики креативності, з іншого боку, стає зрозуміло, що потрібні більш комплексні і розроблені підходи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За сучасних умов поняття «креативність» активно використовується в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів (В.М. Дружинін, Л.Б. Єрмолаєва-Томіна, В.Н. Козленко, О.Н. Лук, А. Маслоу, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, М.Л. Смусон та ін.) [3, с. 101–109; 4, с. 337; 5, с. 31; 9, с.11; 10, с. 380; 11, с. 56; 13, с. 7–53; 15; 16, с. 2–10; 18, с. 52; 19, с. 512]. Однак, як зазначає Р.О. Павлюк [15], згадане поняття не можна визнати чітко та однозначно визначеним, не запропоновано єдиного підходу або концепції креативності. Тільки в зарубіжній психології існує близько сотні визначень зазначеного поняття, що відображають уявлення дослідників, представлених в межах численних концепцій креативності.

Посилаючись на дослідження Д.Б. Богоявленської [1, с. 140], можна зробити висновок про те, що становлення творчих здібностей має в своєму розвитку 2 піки, один з яких припадає на 3 клас школи, а другий – саме на юнацький вік.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, які полягають в тому, щоб проаналізувати теоретичні підходи до проблеми розвитку креативності в зрілому юнацькому віці, уточнити зміст поняття «креативність», розглянути вплив психологічної концепції проблемного навчання на розвиток креативності у студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для діагностики креативності ми використовували тест креативності Торренса. Креативність за Торренсом (від лат. creatio – творення) – це чутливість до завдань, дефіциту і прогалин знань, прагнення до об'єднання різнопланової інформації.

Дослідження проводилося зі студентами 2 курсу Бердянського державного педагогічного університету, які навчаються за спеціальністю «Практична психологія» [22, с. 160–164].

Обробка результатів тесту передбачає оцінку п'яти показників: «поточність», «оригінальність», «розробленість», «опір замикання» і «абстрактність назв».

«Поточність» характеризує творчу продуктивність людини – здатність продукувати велику кількість ідей. Результати представлені в таблиці 1.

«Оригінальність» – найбільш вагомий показник креативності. Ступінь оригінальності свідчить про самобутність, унікальність, специфічність творчого мислення досліджуваного, здатність продукувати незвичні, нестандартні ідеї. Результати представлено в таблиці 2.

«Абстрактність назви» виражає здатність виділяти головне, здатність розуміти суть проблеми, що пов'язано з розумовими процесами синтезу та узагальнення; здатність абстрагуватися від звичайного і закладати у назву певну ідею. Результати представлено в таблиці 3.

«Опір замиканню» відображає «здатність тривалий час залишатися відкритим новизні і різноманітності ідей, досить довго відкладати ухвалення остаточного рішення

Таблиця 1

Рівні поточності

Рівень поточності	Низький (21–40)	Середній (41–60)	Достатній (61–80)	Високий (81–100)
Відсоткове співвідношення	20%	40%	40%	–

Таблиця 2

Рівні оригінальності

Рівень оригінальності	Низький (21–40)	Середній (41–60)	Достатній (61–80)	Високий (81–100)
Відсоткове співвідношення	20%	60%	20%	–

Таблиця 3

Рівні абстрактності назв

Рівень абстрактності назв	Низький (0–10)	Середній (11–20)	Високий (21–30)
Відсоткове співвідношення	80%	7%	13%

Таблиця 4

Рівні опору до замикання

Рівень опору до замикання	Низький (1–5)	Середній (6–10)	Достатній (11–15)	Високий (16–20)
Відсоткове співвідношення	13%	23%	44%	20%

Таблиця 5

Рівні розробленості

Рівень розробленості	Дуже низький (10–30)	Низький (31–50)	Середній (51–70)	Достатній (71–90)	Високий (91–110)
Відсоткове співвідношення	13%	13%	34%	34%	6%

для того, щоб зробити розумовий стрибок і створити оригінальну ідею». Результати представлені у таблиці 4.

«Розробленість» відображає здатність детально розробляти ідеї, що виникають. Результати представлені у таблиці 5.

За результатами досліджень показників креативності було виявлено, що лише 27% студентів мають рівень креативності в межах норми, більшість студентів (53%) має рівень креативності трохи нижче норми, а у 7% студентів рівень креативності дуже низький.

У формуванні креативності важливу роль відіграє застосування нових інформаційних технологій навчання (НІТН) з урахуванням психологічних засад проблемного навчання. Праці багатьох вчених (Н.М. Бугайо-

ва, В.В. Депутат, П.П. Дітюк, М.І. Жалдак, Ю.М. Ільїна, Л.О. Колісник, О.Ю. Комісарова, Ю.І. Машбиць, М.М. Назар, Е.Л. Носенко, М.Л. Смульсон, В.Й. Цап та ін.) [2, с. 70–78; 6, с. 121–128; 7, с. 117–126; 12, с. 166–177; 14, с. 31; 17, с. 250–259.] спрямовані на дослідження можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання та створення систем комп'ютерного навчання, але проблема розвитку креативності засобами НІТН залишається нерозв'язаною. Проблемне навчання розвиває у студента пізнавальну самостійність і творчий підхід до справи. Воно ставить студента в нову позицію: майбутній фахівець у навчальному процесі – це першовідкривач істини. Проблемне навчання вчить студента думати, мислити. Традиційне навчання нас не може задовольняти, воно більше спрямоване на розвиток механічної пам'яті [8, с. 57; 18, с. 52; 20, с. 160–202; 21, с. 112–114; 22, с. 160–164].

Зміни в навчальному процесі (широке впровадження проблемного навчання) сприяють формуванню творчого, активного фахівця, що вміє самостійно здобувати знання, удосконалюватися у своїй кваліфікації, творчо керувати своєю діяльністю. Проблемна ситуація характеризується таким психічним станом, який виникає у суб'єкта (учня) при виконанні ним завдання, яке потребує знайти (відкрити або засвоїти) нові, раніше не відомі суб'єкту знання і способи дії. В.М. Черновікін [20, с. 160–202] і науковій роботі «Психологічні аспекти

Рис. 1. Результати експериментальних досліджень

прийняття рішень у проблемних ситуаціях педагогічної діяльності як мисленнєвого процесу» відзначає, що в широкому розумінні «поняття проблемної ситуації визначається через протиріччя, неузгодженість в обставинах і умовах діяльності, що не має однозначного рішення».

Для дослідження проявів креативності в проблемному навчанні були запропоновані студентам проблемні ситуації з дисципліни «Вікова психологія». За результатами констатувального дослідження було визначено, що у вирішенні проблемних завдань лише у 15% студентів зафіксовані прояви креативності [22, с. 160–164]. Такі результати підтвердили необхідність проведення дослідно-експериментальної роботи. Мета формувального експерименту полягала в перевірці ефективності проблемного навчання у формуванні креативності. Під час проведення формувального експерименту організовувалося систематичне включення студентів у креативну діяльність, що характеризується самостійним пошуком необхідної інформації для розв'язання учінневої задачі, самостійним вибором учінневих задач, перебиранням на себе функцій управління власною учінневою діяльністю тощо. За допомогою віртуальних засобів (електронна пошта, скайп тощо) постійно підтримувався зв'язок між студентами та викладачем. Все це надавало можливість успішно виконувати важливі функції (комунікативна, організаційна, мотиваційна тощо), що суттєво удосконалює навчальний процес. Після завершення формувального експерименту проводився діагностичний зріз з метою визначення результативності дослідного навчання. Результати експериментальних досліджень представлені на рис. 1.

За результатами досліджень (рис. 1) спостерігаємо позитивну динаміку проявів креативності. Порівнюючи результати з констатувальним дослідженням, можна відзначити, що відсоток прояву креативності збільшився з 15% до 42%. Підсумковий зріз показав, що в цілому рівень неправильних відповідей знизився з 72% до 43%, рівень неправильних відповідей з креативним обґрунтуванням збільшився з 11% до 18%, рівень правильних відповідей збільшився з 13% до 15%, рівень правильних відповідей з креативним обґрунтуванням збільшився з 4% до 24%.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, можна зробити висновок, що існує проблема розвитку креативності в зрілому юнацькому віці, є необхідність досліджувати фактори впливу на розвиток креативності. У формуванні креативності

важливу роль відіграє застосування НІТН з урахуванням психологічних засад проблемного навчання, яке розвиває у студента пізнавальну самостійність і творчий підхід до справи. Воно ставить студента в нову позицію: майбутній фахівець у навчальному процесі – це першовідкривач істини. Проблемне навчання вчить студента думати, мислити. Отже, існує необхідність у подальшому дослідженні проблеми розвитку креативності із використанням психологічної концепції проблемного навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей / Д.Б. Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 320 с.
2. Дистанційне навчання: психологічні засади : [монографія] / [М.Л. Смутьсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак, Ю.М. Ільїна, М.М. Назар, П.П. Дітюк, О.Ю. Комісарова, В.Й. Цап, Н.М. Бугайова, В.В. Депутат] ; за ред. М.Л. Смутьсон. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 240 с.
3. Дружинин В.Н. Психология творчества / В.Н. Дружинин // Психологический журнал. – 2005. – №10. – С. 101–109.
4. Ермолаева-Томина Л.Б. Психология художественного творчества / Л.Б. Ермолаева-Томина. – М. : Культура, 2005. – 304 с.
5. Козленко В.Н. Проблема креативности личности / В.Н. Козленко // Психология творчества / под ред. Я.О. Пономарева. – М. : Наука, 1990. – 224 с.
6. Колісник Л.О. Психологічний аспект розвитку дистанційного навчання / Л.О. Колісник // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання : зб. наук. пр. / за ред. С.Д. Максименка, М.Л. Смутьсон. – Т. 8. – Вип.6. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – С. 121–128.
7. Комісарова О.Ю. Психологічна підтримка студентів за допомогою телекомунікаційних технологій / О.Ю. Комісарова, М.Л. Смутьсон // Теорія та методика електронного навчання : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2010. – С. 117–126.
8. Лернер И.Я. Проблемное обучение / И.Я. Лернер. – М. : Изд-во МГУ, 1974. – 112 с.
9. Лук А.Н. Психология творчества / А.Н. Лук. – М.: Наука, 1978. – 127 с.
10. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 432 с.
11. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А.М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 168 с.
12. Машбиць Ю.І. Навчальна технологія (психологічний аналіз) / Ю.І. Машбиць // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання: зб. наук. пр. / за ред. С.Д. Максименка, М.Л. Смутьсон. – Т. 8. – Вип. 6. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – С. 166–177.
13. Моляко В.О. Методологічні та теоретичні проблеми дослідження творчої діяльності / В.О. Моляко // Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко / за заг. ред. В.О. Моляко. – К. : Освіта України, 2008. – С. 7–53.

14. Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко / за заг. ред. В.О. Моляко. – К. : Освіта України, 2008. – 415 с.
15. Носенко Е.Л. Формування когнітивних структур особистості засобами інформаційних технологій / Е.Л. Носенко, М.А. Салюк. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2007. – 138 с.
16. Павлюк Р.О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів / Р.О. Павлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm.
17. Пономарьова-Семенова Р.О. Психологічні принципи розвитку креативності обдарованої особистості / Р.О. Пономарьова-Семенова // Обдарована дитина. – 2009. – № 10. – С. 2–10.
18. Смульсон М.Л. Интеллектуальный саморазвиток у віртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми / М.Л. Смульсон // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання : зб. наук. пр. / за ред. С.Д. Максименка, М.Л. Смульсон. – Т. 8. – Вип. 6. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 250–259.
19. Смульсон М.Л. Психологія розвитку інтелекту : [монографія] / М.Л. Смульсон. – К. : Нора-Друк, 2003. – 298 с.
20. Степанов С.С. Популярная психологическая энциклопедия / С.С. Степанов. – М. : Эксмо, 2005. – 672 с.
21. Чернобровкін В.М. Психологічні аспекти прийняття рішень у проблемних ситуаціях педагогічної діяльності як мисленнєвого процесу / В.М. Чернобровкін // Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко / за ред. В.О. Моляко. – К. : Освіта України, 2008. – С. 160–202.
22. Чумак В.В. Розвиток дивергентного мислення студентської молоді у курсі вивчення психологічних дисциплін / В.В. Чумак, А.В. Корнієнко // Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6–7 лютого 2015 р.). – К., 2015. – С. 112–114.
23. Чумак В.В. Психологічні особливості креативності в зрілому юнацькому віці / В.В. Чумак, О.С. Чаплик // Развитие науки в XXI веке : сборник научных статей участников X международной научно-практической конференции (г. Харьков, 15 февраля 2016 г.). – Часть 3. – Х. : Научно-информационный центр «Знание», 2016. – С. 160–164.
24. Шапарь В.Б. Новейший психологический словарь / В.Б. Шапарь. – Изд. 4-е изд. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2009. – 806 с.